

Rébay Magdolna: Gróf Széchényi Dénes (1828–1892) gyermekeinek nevelése a családi levelezés tükrében *

Gróf Széchényi Dénes a Széchényi család kevésbé ismert alakja.¹ Nagypja, Lajos, gróf Széchényi István bátyja volt. Dénes 1828-ban született Horpácson és 1892-ben hunyt el Gutensteinben. 29 éves korában nősült meg. Feleségétől, gróf Hoyos Mariette-től négy gyermeke született: Imre (Horpács, 1858 – Somogyvár, 1905), Géza (1860, Horpács – Budapest, 1930), Lajos (Budapest, 1865 – Somogyvár, 1889) és Viktor (Pozsony, 1871 – Budapest, 1945).² Tanulmányunkban a családi levelezésén keresztül a szülők és a gyermekek kapcsolatát, valamint utóbbiak nevelését mutatjuk be. A család néhány tagjának (Istvánnak és gyermekeinek, valamint Andornak) a 19. század első felében folytatott tanulmányaival Virág Irén foglalkozott: István és fiai otthon, magántanár(ok) irányításával végezték el a gimnáziumi osztályokat, majd külföldi tanulmányúton vettek részt, velük szemben Andor Pál két évig a bécsi Theresianum tanulója volt.³ Az alábbiakban azt vizsgáljuk, vajon Dénes a magán vagy a nyilvános iskolai tanulás mellett döntött, mit, mely értékeket és tartalmakat tartott fontosnak fiai nevelését és oktatását illetően.

A családi klíma

Széchényi Dénes és felesége gyakran tartózkodott, mégpedig hónapokon keresztül külföldön. 1879 és 1888 közt megfordult Velencén, Nordeney szigetén, Bécsben, Londonban, Berlinben stb. Ilyenkor az idősebb gyermekeit nem vitte magával, viszont elvárta tőlük, hogy rendszeresen számoljanak be életük eseményeiről. Nem elméleti eszmefuttatásokat, irodalmi alkotásokat várt, hanem a mindennapok pontos leírását: milyen érzéseik vannak, milyen gondolatok foglalkoztatják őket, milyen tevékenységeket folytatnak.⁴ Ha egy helyen tartózkodtak, például otthon a somogyvári kastélyban (lásd 1. kép), akkor megelégedett közös levéllel.⁵ A levél elmaradása esetén hol kedvesen, hol erélyesen felszólította őket a mielőbbi pótlásra: „Ez nem nagy munka, ha még annyit tanulsz is.” – írta 1888. október 13-án Lajosnak.⁶ A gyermekek magyarul és németül írtak apjuknak, jellemzően váltogatták a két nyelvet. Apjuk szintén e két nyelven érintkezett velük. Ezzel szemben édesanyjuk kizárólag németül írt, s hozzá is ezen a nyelven intézték soraikat.⁷ A szülők minden bizonnyal szintén a német nyelvet használták egymás közt. A testvérek egymással magyarul leveleztek, ahogy az unokatestvéreikkel is. Néhány kivétel akadt csak, például Széchényi Imre grófné, született Andrassy Mária grófnő írta Lajosnak: „A pici épen most fuj energikusan egy furulyába melyet a multkor a vásárról hoztam, - das gehört zu musikalischen Bildung, und ist der Grundstein der zu kommenden

* A kutatás az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának köszönhetően valósult meg.

¹ Münchenben volt követségi tanácsos. (Vári 2009: 315.) A később említésre kerülő, lovaglás tanításával foglalkozó könyve és cikkei mellett a Kossuth-kultuszról jelent meg írása (Széchényi 1891), valamint a parasztság elszegényedéséről cikke (Széchényi 1880).

² Gudenus IV. 1998: 36–38.

³ Ld. Virág 2013: 31., 37., 40–41., 43–44., 51., 74–75., 86–87.

⁴ MNL OL P 623. A sorozat VIII. kötet 14. csomó 49. szám Széchényi Dénes Lajosnak, 1879.09.18., 1880.04.04., 1880.10.11., 1881.03.08., 1885.03.28., 1885.03.12.

⁵ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1880.11.16., 1886.01.04., 1886.02.19.

⁶ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1888.10.13.

⁷ A jelen tanulmányunkban az édesanya, valamint az édesapa saját édesanyjához írt leveleit nem elemezzük.

Virtuositát.”⁸ Intenzív nyelvtanulási szakaszban olykor néhány idegen (francia vagy angol) szót vagy mondatot is belefűztek a soraikba.

1. kép: A somogyvári kastély⁹

Az apa és a gyermekek közötti levelek hangneme közvetlen és döntően igen meleg. Türelem, empátia tükröződik bennük. (Bár Lajost írásának csúnya külalakja miatt vissza-visszatérően megrója.¹⁰) Az apa reagál az olvasottakra, együtt érez fiaival, ha problémáival küzdenek. Ennek feltételeként teljes őszinteséget kér tőlük: „Csak nyisd fel irányomban szívedet Lajcsikám, meghalgotok mindent, s meglátjuk, mi lesz az eredménye.”¹¹ Mikor Lajos az egészségi állapotára panaszkodik, aggódva válaszolja, vigyázzon magára: „A kis előnyt nem fizeti meg a hosszú kár...”¹² Bízta a gyermekét: „Szívemből ölelve drukkolva várom a doctorátust.”¹³

Az apai levéllel együtt olykor ajándék is érkezett, születés- és névnapra, sikeres vizsga miatt.¹⁴ Victor apjának így köszönte meg a küldött 25 Ft-ot: „Ich hätte zwar durch koplalni zusammen gespartt aber wist es natürlich besser.”¹⁵ A gyerekek meglehetősen nagy szabadságot élveztek, ezt apjuk olykor szükségét is látta tudatosítani: „ritka szerencsés körülmények közt nyöggél fel. Az életnek minden comfortjában, egy családban, mellyben béke és jó kedv uralkodik, tehát testileg és lelkileg jól táplálva, és annyi szabadságot élvezvén mint az kevés fiuknak jut kik korodban vagynak.” – írta Lajosnak, mikor az 14 éves korában az általa választott iskola, a fiumei akadémia elhagyása mellett érvelt.¹⁶ A nagy szabadság legfőbb feltétele volt a jó viselkedés. A név kötelez, egy Széchenyinek mindig megfelelően kell viselkednie.¹⁷ S elvárták a gyermekektől a családi kapcsolatok ápolását. Lajosnak európai és afrikai utazásai alatt fel kellett keresnie apja rokonait, barátait, ismerőseit.¹⁸ A szabadság egyben azt jelentette, hogy a gyermekeket önállóságra, határozottságra, kötelességtudatra, felelősségteljes életvezetésre szoktatták. Lajost apja a könyvtár igazgatását bízta rá. Többször kérte – ahogy bátyjai is –, kiváltképp mikor Pesten volt, kisebb feladatok elvégzésére.

⁸ „... ez a zenei képzéshez tartozik és az eljövendő virtuozitás alapja.” (1886.19.27.) MNL OL P 623. A VIII. 14. 53.

⁹ http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Somogyvar/pages/017_fuggelek.htm

¹⁰ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1880.10.07., 1880.11.29., 1881.03.08., 1883.04.10.

¹¹ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1880.01.03.

¹² MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1888.10.19.

¹³ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1888.05.15.

¹⁴ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1884.10.19., 1885.07.15.

¹⁵ „Ugyan össze tudtam volna koplalni, de ti természetesen jobban tudjátok.” (Weisskirchen, 1888.08.30.) (MNL OL P 623. A VIII. k. 13. cs. 96.)

¹⁶ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1879.12.05.

¹⁷ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1879.10.18., 1880.04.04.

¹⁸ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1887.04.11.

Ezeket Lajos olykor nem vagy csak késedelmesen teljesítette. Megbízhatatlansága, lustasága, elmaradó levelei miatt testvérei, főleg Géza, mintha elhidegültek volna tőle. Olykor Imre is elvesztette vele szemben a türelmét.¹⁹

Nevelési célok

A jelentős politikai pályát befutó gróf Széchényi Aladár (1862–1836) fogalmazta meg násznagyként Széchényi Pál (1880–1918) esküvőjén 1908-ban: „Ma olyan időket élünk..., hogy mindenkinek, még a legnagyobb úrnak is kell, hogy komoly foglalkozása legyen. Azok fölött a léha urak fölött, akik csak mulatni tudnak, vagy akik a legjobb esetben csak saját önző érdekeiket szorgalmazzák, a korszellem hamarosan napirendre fog térni. Ezeknek a példáját tehát ne kövesd! Bárhová helyezzen téged a Gondviselés keze, élj tevékeny, munkás, szorgalmas életet, hogy azoknak a kisebb embereknek, akik körülötted élnek, követendő például szolgálhass... Nemzetünkről soha egy pillanatra se feledkezzél meg és tudjad meg, hogy legszebb kötelességünk közé tartozik a nálunknál csekélyebb vagyoni erővel rendelkező felebarátunkat oktatni, felvilágosítani, vezetni és érdekeiket előmozdítani. [...] Vallás és haza tehát azok a magasztos eszmények, amelyek kell, hogy benneteket áthassanak.”²⁰

A hazafiság Széchényi Dénes fiainak a neveltetésében is fontos szerepet játszott: „jó derék és hasznos magyareMBER váljon” belőled, mert „szüksége van e hazának böcsületes erőkre” – írta apja a 15 éves Lajosnak.²¹ A család belső köreihez tartozott a helyi lelkész, Tishti, akit többször is említenek a levelekben. Viszont a katolikus neveltetésről vagy általában a vallásról csak két alkalommal esik szó ezekben.²² A vallás tehát vagy nem volt fontos, vagy magától értetődően részét alkotta a nevelésnek. Mindazonáltal a két idősebb fiú (Imre ekkor 22, Géza 20 éves) neveltetése kapcsán sem említi apjuk a vallásosságot, sokkal inkább a derűs kedélyt, a jó magaviseletet, a társasági élet szokásaiban való jártasságot, a szorgalommal végzett komoly tanulmányokat és a jó fizikumot.²³

---

¹⁹ MNL OL P 623. A VIII. 14. 53. Széchényi Dénes Lajosnak, 1880.11.29., 1882.06.29., 1882.04.12., 1885.02.05., 1885.03.23. MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Géza Lajosnak, 1882.06.24., 1885.05.24., 1886.01.28., 1886.02.04., 1886.04.01. MNL OL P 623. A VIII. 14. 51. Széchényi Imre Lajosnak, 1884.02.10., 1884.03.02., [1885.], [1885.]03.24., 1885.05.05., 1885.10.27., 1886.01.29., 1887.02.20., 1887.10.04., 1887.12.12., 1889.01.18.

²⁰ Szombathelyi újság, 1908. 07.26. 14. évf. 30. sz. 2-4. (MNL OL P 623. A VIII. 16. 6.)

²¹ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1880.10.16. Id. még 1885.10.18.

²² Lajost kéri apja, hogy anyai nagyanyjáért mondjon el egy miatyánkot. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1880.06.28.) Imre és Géza 1879 Karácsonyán éjféli misére akart menni. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 51. Széchényi Géza Lajosnak, 1879.12.25.)

²³ „Igen megvultunk elégedve a nagy fiúkkal Berlinben. Mindenki szereti őket, minden salonban mozogni tudnak és feltűnt mindenhol: míg vigak és jókedvűek a fiatal emberekkel, mégis mindig tiszteletteljessen viselik magukat az öregurakkal és a nőekkel, akár szépek, akár nem. [...] E mellett szorgalmassan látogatják iskolájukat, és minden komolyabb dolog után érdeklődnek. Egyszersmint jó erőben vannak és izmosak.” (MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1880.06.14.)

A fiúk tanulmányai

Gróf Széchenyi Imre és Géza

A két idősebb gyermek neveltetése – mivel két év volt csak közöttük – igen hasonlóan zajlott. Az alapfokú képzést minden bizonnyal magánúton, azaz otthon folytatták. A fiúk mellett ekkor egy fiatal svájci nevelő lehetett.²⁴ 1869/70-ben Imrét (lásd 2. kép), egy évre rá Gézát beírták a magyar királyi pozsonyi főgimnázium I. osztályába nyilvános tanulónak.²⁵ A fiúk ugyanabban az évben (1874/75.) magántanulók lettek. Ekkor Imre a VI., Géza az V. osztályba járt. Imre Pozsonyban érettségizett 1876/77-ben. Diákéveik alatt több alkalommal apjuk a Segélyegyleten keresztül – alapító tagként –, illetve azon kívül is támogatta az iskola szegény tanulóit, valamint gazdagította a természettudományi gyűjteményt. A jótékonykodásban idővel a gyermekek is részt vettek: 1872/73-ban Imre az ismerősei körében 67 Ft 20 Kr adományt gyűjtött. Az adakozók közt találjuk édesanyját, valamint Géza és Lajos testvérét is. A következő tanévben az említett gyűjtemény gyarapításához járult hozzá, erre – olykor testvérével együtt – a későbbiekben is sor került (1875/76., 1876/77.). Tanulmányaikat tekintve néhány adat különösebb figyelmet érdemel: 1. A rendkívüli tárgyak közül (francia, ének és zene) Imre 1872/73-ban a két utóbbit tanulta, egy évre rá csak zenét (ekkor Géza is tanult zenét). 2. Imre a testgyakorlásban ugyan csak jó érdemjegyet (2) kapott (1873/74.), mégis felkérték csoportvezetőnek. 3. Noha korábban tanult görögül, Gézát VI. osztályos korában felmentették e nyelvből.²⁶ Apjuk valószínűleg a tanulmányi státusuk megváltozásakor Prasek Józsefet bízta meg tanulmányaik irányításával, aki rövid megszakítással – közben a csáktornyai tanítóképzőben (is?) működött²⁷ – mind a négy gyermek nevelője volt.

2. kép: Gróf Széchenyi Imre²⁸

²⁴ Széchenyi 1871: 14.

²⁵ 1870-től a család néhány évig [?] Pozsonyban élt. (Széchenyi 1871: 16.)

²⁶ Értésítő Pozsony 1869/70. 24., 25., 37.; 1870/71. 38., 43., 57–58.; 1871/72. 48., 61–62.; 1872/73. 25–26., 29., 39., 41.; 1873/74. 32., 36., 45–46.; 1874/75. 28., 43–44.; 1875/76. 31., 41–42.; 1876/77. 34., 42.

²⁷ Prasek magyar nyelv és természettudomány tanárként egy évig dolgozott az ekkor felállított állami tanítóképzőben. Saját elmondása szerint itt nem volt boldog, nem ez volt a célja. (Samu 1890: 63.; MNL OL P 623. A VIII. 14. 35. Prasek József Lajosnak, 1879.10.19.)

²⁸

Forrás:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Somogyvar/pages/017_fuggelek.htm.
(Letöltés ideje: 2016.01.02.)

A két fiú a berlini gazdasági akadémián folytatta tanulmányait,²⁹ ahogy fentebb láthattuk, nagy szorgalommal, komoly munkát végezve apjuk meglepedésére. Géza Párizsban is végzett gazdasági képzést.³⁰ Franciául Imre is tudott. Imre sokoldalúságára következtethetünk abból, hogy rövid ideig – valószínűleg érdeklődésből – asszisztenskedett Molnár doktor berlini rendelőjében.³¹

A lovaglás gyermekkoruktól jelen volt a két idősebb Széchényi fiú életében. Apjuk a lovaglás tanításáról írt úttörő művében, amely az első magyar nyelvű könyv volt ebben a témában, említést tesz fiai tanításáról. Ennek kezdete 6–7 éves korukra tehető. Apjuk saját maga foglalkozott gyermekeivel.³² A lovak szeretetét Dénes átlántálta utódaiba. Imre és Géza lóversenyeken is részt vett belföldön és külföldön egyaránt.³³ Viktorról pedig Zsigmond fia, a híres vadász írta visszaemlékezésében: „a lovat mindig előbbre tartotta a puskánál”.³⁴ A vadászat is gyermekkortól jelen lehetett az életükben. Valószínűleg vadászbalesetben veszthette el Géza egyik szemét 1877-ben.³⁵

1881-ben a két idősebb Széchényi fiú gr. Andrassy Gyula, gr. Hoyos Ernő (Ernst) és br. Gabriel Gudenus társaságában Rudolf Hermann Meyer német közgazdász vezetésével Amerikába indult, ahol márciustól decemberig maradt.³⁶ Édesapjának unokatestvére, Pál kérésére, aki 1882 és 1889 földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszter volt,³⁷ a tapasztalatairól tudósításokat küldött a Magyar Föld c. lapnak,³⁸ amelyeket 1883-ban a szerkesztőség biztatására önálló kötetben is megjelentetett. Utazásuk célját ebben így jelölte meg: „közvetlenül tanulmányozhassuk a »minden versenyek hazáját«, hogy különösen az Unióban szerezhessük – idővel talán értékesíthető – nemzetgazdasági és mezőgazdasági tapasztalatokat, és hogy a mennyire az aránylag rövid idő, az érdekesebbnél érdekesebb látnivalók sokfélesége megengedi, a rettegett »amerikai verseny« okainak megfigyelésével is foglalkozunk.”³⁹ A magyar és osztrák társaság beutazta egész Amerikát: az út New Yorkban kezdődött és Chicagóban ért véget. Megfordultak a főváros mellett a nyugati parton (San Francisco), s több déli és középső államban is (Florida, Louisiana, Texas, Új Mexikó, Kansas, Utah), sőt átmentek Kanadába (Winnipeg) is. Széchényi Imrét elsősorban agrárkérdések, ezzel kapcsolatban a birtokviszonyok, valamint az infrastruktúra és a bevándorlás foglalkoztatta. Az európai versenyképesség tekintetében rámutatott a nevelés, az oktatás és az innováció

---

²⁹ MNL OL P 623. A VIII. 14. 53. Széchényi Imre Lajosnak, [1879.]

³⁰ Bártfai Szabó 1926: 582–583.

³¹ Dr. Molnár Ignác a család háziorvosa volt. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1884.02.21.)

³² Széchényi 1871: 47. Viktor 8 évesen már jól lovagolt. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1879.11.19.)

³³ MNL OL P 623. A VIII. 13. 85. Széchényi Géza Dénesnek, 1879.05.24.; MNL OL P 623.. VIII. 13. 89. Széchényi Imre Dénesnek, é. n., ; MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1887.03.24.

³⁴ Széchényi 2014: 15., 24.

³⁵ MNL OL P 623. A VIII. 13. 81. Széchényi Béla Dénesnek, 1877.05.24.

³⁶ Széchényi Imre gróf † 1858–1905. Köztelek XV. évf. 94. sz. 1905. nov. 19. 1–2. (MNL OL P 623. A VII. kötet 16. 6.) Vári szerint az út több mint egy évig tartott (1881/82.), azonban az Amerikai levelek szerint karácsonyra a Széchényi ifjak hazaérkeztek Somogyvárra. (Vári 2009: 223.; Széchényi 1883: 75.)

³⁷ Gudenus IV. 1998: 49.

³⁸ MNL OL P 623. A VIII. 18. 58. Széchényi Pál Imrének, 1881.01.25.

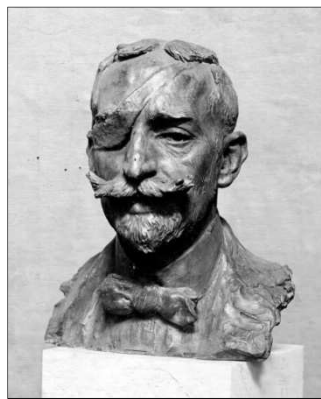
³⁹ Széchényi 1883: 1.

fontosságára.⁴⁰ Amerikai utazásai alatt Imre Floridában egy alligátort (alligator lucius) ejtett. Ennek bőrét egykori iskolája természetrajzi gyűjteményének ajándékozta.⁴¹

Imre még 1882-ben közgazdasági előadó lett a FIKM-ben.⁴² Bekapcsolódott a kibontakozó agrárius mozgalomba, s annak egyik sokat publikáló vezéralakjává vált. Részt vett Somogy vármegye politikai és főként gazdasági életében, több esztendőn keresztül a megye közgazdasági előadója volt. Később az országos politikára koncentrált. 1887-ben a Főrendiház élethossziglan tagjává választotta.⁴³ Gróf Bethlen András földművelésügyi miniszter 1890-ben [?] homokszőlő-telepítési kormánybiztossá nevezte ki. Tagja volt az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek, választmányi tagja az Magyar Gazdák Szövetségének⁴⁴ és számos egyéb gazdasági és társadalmi egyesületnek.⁴⁵

Széchenyi Géza (lásd 3. kép) az 1896-ban lett a Főrendiház örökös tagja.⁴⁶ Ezt megelőzően számos hosszabb külföldi utazást tett: járt Afrikában és az Indiákon.⁴⁷ Később a visonta-csokonyai birtokán gazdálkodott, s főként a regionális gazdasági közéletben fejtett ki aktív tevékenységet.⁴⁸

3. kép. Gróf Széchenyi Géza (Ligeti Miklós alkotása, 1901)⁴⁹

Gróf Széchenyi Lajos

Lajos a család harmadik gyermeke volt. Gézánál 5 évvel volt fiatalabb, Viktornál pedig 6 esztendővel idősebb, ezért nem nevelhették együtt egyik testvérével sem. Lajossal több magántanár is foglalkozott: dr. Bernd [Berm?] – későbbi kreamsi tanár – Gutensteinben és Somogyvárt, Párkányi

---

⁴⁰ Széchenyi 1883: 1–131.

⁴¹ Értesítő Pozsony 1881/82. 23.

⁴² MNL OL P 623. A VIII. 18. 58. Széchenyi Pál Imrének, 1882.10.10., 1882.11.07.; MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1887.03.26.

⁴³ Sturm (szerk.) 1892: 137.; Széchenyi Imre, gróf. é. n.

⁴⁴ Széchenyi Imre szerepét nem részletezzük, arról lásd Vári 2009: 223–224., 270–272., 293–303., 394–395., 487., 496., 503–504. Vári szerint reformkonzervatív nézeteit a széles családja csak fönntartással fogadta. (Uo. 425–426.)

⁴⁵ Fabro, Ujlaki (szerk.) 1905: 141–142.

⁴⁶ Sturm (szerk.) 1897: 105.

⁴⁷ Sturm (szerk.) 1901: 110.

⁴⁸ Vásárhelyi (szerk.) 1910: 83.

⁴⁹ Forrás: https://www.kozterkep.hu/~18562/grof_szechenyi_geza_csokonyavisonta_ligeti_miklos_1901.html. (Letöltés ideje: 2016.01.02.)

József, akik utóbb az Esterházy családnál dolgozott, és a fentebb már említett Prasek József.⁵⁰ Lajos a gimnázium első osztályát (1875/76.) magántanulónként abban az iskolában végezte el, ahol bátyjai több éven át tanultak: a pozsonyi királyi katolikus főgimnáziumban.⁵¹ Hogy hol folytatta a tanulmányait, nem ismert. Az 1879/80. tanévet a fiumei tengerészeti akadémián kezdte meg – saját kérésére. Arisztokrata körökben ez szokatlan választás volt, eltököltségét, a tervéhez fűződő kitartó ragaszkodását látva a szülei végül elfogadták a döntését. Apja úgy vélte, ez az egyik „legnemesebb, legszebb, legférfiasabb pálya”, így elvi akadályokat nem támaszthat.⁵² Túlsúlya miatt testvére azonban froszlizta: vajon hogyan fog felmászni az árboc tetejére – kérdezte?⁵³

A felvételihez a szülei a kapcsolataikat is mozgósították. A nehéz, több fordulós vizsgát végül Lajos teljesítette. Lajos gyorsan kiábrándult az iskolából, már néhány hét után a számára túlzott rendre és fegyelemre panaszkodva arra kérte apját, hogy vegye ki. Ennek az egyik oka a rossz matematikai eredményeiben kereshető. Lassan dolgozott, „múlt századi” módszereket alkalmazott. A család ezért szemrehányó levelet küldött Prasek Józsefnek Csáktornyára. Prasek elismerte, hogy nem ment jól Lajosnak az algebra, de rá hárította a felelősséget: ő akart a saját elképzelései szerint tanulni.⁵⁴ Ráadásul diáktársai céltáblája lett, ellopták például a papírjait.⁵⁵ Az ős és a tél folyamán elég sokszor volt „beteg”.⁵⁶ Mikor apja a távozásra vonatkozó kérését határozottan visszautasítja, egy másik katonai iskolába történő áthelyezését kezdeményezte. Apja ennek semmi értelmét nem látta, s igen hosszú levelekben próbált lelkére hatni. Emlékeztette: az eddig élvezett nagy szabadságának korlátai vannak, fenntartja magának a jogot, hogy a pályaválasztását illetően természetük, tehetségük és hajlamuk tanulmányozása után döntést hozzon. Kilépni nem engedi, egy évig ki kell tartania! Az államnak és a családnak is problémát okozna a kilépéssel. Egy Széchényi ugyanis nem adhatja fel, amit elkezdett, azt be kell fejeznie – hisz mindenki tudott a tengerészeti iránti elkötelezettségéről –, s nem is akárhogy, a nevéhez méltóan: jól viselkedjen, legyen kedves, s minél kevesebb büntetést kapjon. A környezete nem sejtheti meg, hogy nehézségekkel küzd. Az ekkor 14 éves fiát észérvekkel próbálta meggyőzni. Szerinte a tengerészeti iskola már eddig is az előnyére vált: levetkőzte a gyerekes szokásait, fegyelemre és pontosságra nevelte, lehetővé teszi, hogy megismerje más társadalmi rétegek életkörülményeit, tanulmányai pedig bármely pályán hasznosak lesznek.⁵⁷ Lajosnak tehát nem volt más választása, a tanévet végig kellett csinálnia. Szülei amiben csak tudták,

---

⁵⁰ MNL OL P 623. A VIII. 14. 4. Dr. Bernd Lajosnak, 1879.09.30. Párkányit ugyan Bártfai Szabó (1926) egyikükkel kapcsolatban sem említi, viszont egy levélből arra lehet következtetni, hogy jól ismerte a családot. MNL OL P 623. A VIII. 14. 32. Párkányi Lajosnak, 1887.10.19.

⁵¹ Értesítő Pozsony 1875/76. 48.

⁵² MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1880.01.03.

⁵³ MNL OL P 623. A VIII. 14. 51. Széchényi Géza Lajosnak, 1879.09.10.

⁵⁴ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1879.09.11., 1879.09.14., 1879.09.30.; MNL OL P 623. A VIII. 14. 35. Prasek József Lajosnak, 1879.10.19.

⁵⁵ Diáktársai jóindulatát bátyjaitól kért versekkel (couplett) akarta megnyerni. Ezek közül néhányat ugyan elküldtek neki, de óva intették, nehogy a feljebbvalói kezébe kerüljenek. Bátyjai kitartásra biztatják, így Imre: „Mutasd meg azoknak az embereknek, hogy akár van, akár nincs kedved az egész dologhoz, mégis betudod bizonyítani hogy magyar ember vagy, és nem hiába Széchényi a neved.” (MNL OL P 623. A VIII. 14. 53. Széchényi Géza Lajosnak, 1879.09.10. MNL OL P 623. A VIII. 14. 51.; Széchényi Imre Lajosnak, 1879.10.15.)

⁵⁶ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1879.10.31. Érdekes, hogy apja nem a család miatt szúrja le, hanem azért, mert nem írja le világosan a magatartása okát. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1880.02.07.)

⁵⁷ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1879.09.30., 1879.10.01., 1879.10.06., 1879.10.18., 1879.12.04., 1879.12.05., 1879.12.20., 1880.01.03., 1880.02.07., 1880.04.04.

segítették. Pénzt, hazuról pedig enivalót küldettek neki,⁵⁸ elintézték, hogy meglátogathassa őket Velencében.⁵⁹ Megkérték a gróf Szapáry családot, hogy a szabadidejében meglátogathassa őket. A karácsonyt is náluk töltötte.⁶⁰

Lajos a tanév végeztével hazautazott Somogyvárra.⁶¹ Talán a Prasekkel történő konfliktus miatt – ő időközben visszatért a családhoz – a következő években önállóan végezte tanulmányait rendszeres beszámolási kötelezettség mellett. Amikor renyhésen érte, apja alapos fejmosásban részesítette. Felrótta neki, hogy visszaél a szabadsággal, amit élvezhet, s megfenyegette, ha nem változtat magatartásán, szigorú iskolába küldi.⁶² Lajos 1881/82-ben a pozsonyi kir. katolikus gimnáziumban az V. és a VI. osztály anyagából tett magánvizsgát.⁶³ Tanulmányait a budapesti piarista gimnáziumban folytatta.⁶⁴

1883-ban lábszársérülést szenvedett, amely igen nehezen gyógyult, s ez otthonához kötötte.⁶⁵ Apja próbálta gyermeke ambícióját felkelteni, s olyan elfoglaltságot keresni számára, amelyhez tehetsége van. Ezért szorgalmazta művészeti tanulmányait, hogy vegyen órákat Benczur Gyulától vagy az általa javasolt tanártól. Apja egyébként maga is festett, rajzolt: főleg az istállóban dolgozott szívesen.⁶⁶

Az érettségit követően Lajos a jogi képzés mellett döntött. Talán Berlinben kezdte meg tanulmányait, majd a budapesti tudományegyetemen folytatta.⁶⁷ Két év alatt szerzett diplomát (1886/87–1887/88.). A pesti ügyeit, így az egyetemi beiratkozást dr. Hoffmann József intézte.⁶⁸ Hoffmann Dénes unokatestvérét (1866–1934)⁶⁹ is segítette. Hoffmann kifizette a beiratkozási díjat, s próbálta meggyőzni Lajost, néha jöjjön fel a fővárosba: „Nem bánom, ha Kegyed, édes Lajosom nem is jön személyesen beiratkozni, de megvallom, nagyon óhajtanám, pro 1-o mivel szeretném viszontlátni és a jövő működését illetőleg tanakodni, pro 2-o, talán jó volna egyik másik tanárnak magát személyesen ha nem is be, de legalább megmutatni, minthogy ez mindig jó hatást tesz némely

---

⁵⁸ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1879.10.22., 1879.11.19., 1880.01.03., 1880.02.07., 1880.02.23., 1880.02.07. MNL

⁵⁹ A látogatást meglehetősen nehezen szervezték meg, arra ugyanis engedélyt nem lehetett kapni. Az esetből is nyilvánvaló, mennyire fontos volt a családnak a látszat. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1880.03.07., 1880.03.08.) Édesanyja pedig még 1879 novemberében felkereste Fiumében. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1879.11.05.)

⁶⁰ Gróf Szapáry Géza 1872 és 1882 között fiumei kormányzó volt. (Zsigmond é. n.) MNL OL P 623. A VIII. 14. 51. Széchényi Dénes Lajosnak, 1879.11.05. MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Géza Lajosnak, 1879.09.10.

⁶¹ Eredményei nem ismertek, az iskolának ekkortájt nem jelent meg értesítője. Apja júniusban biztatta a tengerész pálya folytatására, szerinte a tudományokkal tengerésztisztként is tud foglalkozni. Lajosnak felkínálta a választás lehetőségét: ha nem marad, gimnáziumban, majd egyetemen kell folytatnia tanulmányait. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1880. 06.04.)

⁶² MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1881.03.08.

⁶³ Értesítő Pozsony 1881/82. 38., 40.

⁶⁴ Értesítő Budapest 1883/84. 73.

⁶⁵ MNL OL P 623. A VIII. 14. Molnár Ignác levelei Lajosnak, 1883., 1883.08.15., 1883.09.13., 1885?

⁶⁶ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1885.03.12., 1885.10.11., 1886.01.07., 1886.02.19. (Tehetségére már korábban felfigyeltek, ld. apja 1881.03.08-án kelt levele.)

⁶⁷ Szabónál a sorrend fordított (Bártfai Szabó 1926: 586.), a levelek dátumából az derül ki, hogy 1888/89-ben nem volt Berlinben, októberben még a vizsgáira készült Pesten. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1888.10.19., 1889.01.20.)

⁶⁸ MNL OL P 623. A VIII. 14. 12. Hoffmann József Lajosnak, 1886.06.28., 1886.12.13., 1887.09.04., 1887.06.15., 1887.08.16., 1887.09.05., 1888. Szaniszló napja [ápr.11?.]

⁶⁹ Dénesnek a nevelője Albrecht János volt. A soproni főgimnáziumban érettségizett 1884-ban. A Budapesten, Louvainben és Berlinben folytatott egyetemi tanulmányokat. (Gudenus IV. 1998: 34.; Bártfai Szabó 1926: 580.)

tanárra.”⁷⁰ Lajos a „mezei jogászok” korban szokásos életét élte, ezt erősíti meg barátja, gróf Szapáry László levele is: „Beszéltem ma reggel Kerkápolyval, ki e napokban absentiával ajándékozott meg téged. Azzal mentettelek, hogy öcséd ragályos kiutésben lévén atyád falura küldet. Az öreg ezt mondta erre nekem: Jóvan de majd mikor vége lesz a bajnak excusálja magát személyesen mert hat ez nem tart egy egész semester-ig.”⁷¹ Hoffmann könyveket, törvények szövegét küldte el Lajosnak, hogy így segítse a vizsgára történő felkészülését. Átnézte a doktori értekezését. A család hálája jeléül többször meghívta Somogyvárra. Miután ezeket a meghívásokat a magán tanulmányaira hivatkozva elutasította, 1888 nyarán mégis meglátogatta a családot, akinek a tagjaival bensőséges viszonyt ápolt. Többször vadhúst is kapott Somogyvárról.⁷²

Lajos tanulmányai hivatalos megszakítása nélkül 1887-ben féléves európai és észak-afrikai tanulmányútra ment barátjával, Vay Péter gróffal, későbbi misszionáriussal. Költségeit a havi ellátmányából, illetve Gézától nyert összegből fedezte.⁷³

Hoffmann a két unokatestvér megkérte, hogy készítse fel őket a szigorlatra és a doktorálásra, aki a munkát fejenként 1200 Ft-tért vállalta el.⁷⁴ Dénes a felkészülés kezdetét a lehető legkésőbbi időpontra akarta tenni. Hoffmann ezért meglehetősen elmarasztalóan írt róla Lajosnak: „Ha Dénes nem volna gróf, azt mondanám, hogy jó lett volna agrimensornak [földmérőnek], mert ha munkáról van szó mindig a minimum és a maximum lebeg a szeme előtt, a szerint a mint a fáradságot vagy annak gyümölcsseit érti. Szóval calculal, ergo cogitat.”⁷⁵ A közös munka kezdete Lajos esetén is meglehetősen kitolódott. Hoffmann még 1888. április 8-án is sürgette Lajost: „Várlak, várlak, de hiába várlak/Nem adsz hírt te Somogyi várlak!”⁷⁶ Lajos egyébként már az év végén Pestre akart költözni, kiadó lakást keresett, s anyagi okokból azt közösen akarta kivenni dorogi Széchenyi Lajos gróffal (1868–1919),⁷⁷ unokatestvére fiával. A bérlésben Lajos Hoffmann segítségére is támaszkodott. Sikerült azonban egy igen rossz színvonalú lakást kivennie, amit az ifjabb Lajos erősen nehezményezett, s valószínűleg nem is költöztek be ebbe a lakásba soha, s a dorogi Lajos inkább otthon készült a vizsgáira.⁷⁸ A szigorlatot végül Lajos „bámulatos eredménnyel” letette.⁷⁹

---

⁷⁰ MNL OL P 623. A VIII. 14. 12. Hoffmann József Lajosnak, 1887.08.16.

⁷¹ MNL OL P 623. A VIII. 14. 45. Szapáry László Lajosnak, [ráírva: 1885. nov. táján]

⁷² MNL OL P 623. A VIII. 14. 12. Hoffmann József Lajosnak, 1887.06.15., 1887.09.05., 1887.12.03., 1888.07.03., 1888. Szaniszló napja, 1889.02.10.

⁷³ Úgy tűnik, a család pénzügyeit ekkor már Géza kezelte. Géza utazásai alatt többször sürgette, hogy jöjjön haza. Ennek részint anyagi okai voltak, másrészt pedig lovassági népfőlkelői tisztvi vizsgára felkészítő tanfolyamok indultak, s arra buzdította, hogy ezt Lajos is végezze el. (Géza 1887-ben letette a vizsgát.) (MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1887.07.22.; MNL OL P 623. A VIII. 14. 51. Széchenyi Géza Lajosnak, 1887.01.23., 1887.03.07., 1887.03.06., 1887.03.24., 1887.03.27., 1888.02.22.) Apjuk, Dénes egyébként annyira eladósodott, hogy a somogyvári birtokot 1889 végén el kellett adnia az ekkor már nős Imre fiának. (Somogyvár jelesei é.n.)

⁷⁴ MNL OL P 623. A VIII. 14. 12. Hoffmann József Lajosnak, 1887.09.05., 1887.12.03.

⁷⁵ MNL OL P 623. A VIII. 14. 12. Hoffmann József Lajosnak, 1887.06.15.

⁷⁶ MNL OL P 623. A VIII. 14. 12. Hoffmann József Lajosnak, 1888.04.08.

⁷⁷ Lajos diplomata lett. Bécsben és Pozsonyban járt gimnáziumba, jogot korábban Berlinben hallgatott. (Bártfai Szabó 1926: 585–586.; Gudenus IV. 1998: 33.)

⁷⁸ MNL OL P 623. A VIII. 14. 54. Széchenyi Lajos Lajosnak, 1887.10.15., 1887.12.11., 1887.12.21., 1887.12.30., 1888.02.27., 1888.05.27.

⁷⁹ MNL OL P 623. A VIII. 14. 20. Menyhárt Sándor Lajosnak, 1888.11.08.

Lajos pesti tartózkodása alatt részt vett az egyetemi ifjúság társadalmi életében, a Szent Imre Egylet alelnöke volt.⁸⁰ A doktorátust 1888-ban sikerült megszereznie – ahogy Dénesnek is. Fentebb láthattuk, apja hogy szorított a sikeréért. 1887 novemberében pedig az egyéniségére hivatkozva azt tanácsolta neki: „... a te individualitásodhoz a bíró jobban illik mint az adminisztratív hivatalnok”.⁸¹ S egyben örömmel vette a feltámadó ambícióját és hogy komolyan szeretne a vizsgákra felkészülni.⁸² E szándék Lajos 1889 nyarán bekövetkezett halála miatt nem valósulhatott meg.

*Gróf Széchényi Viktor*⁸³

A család legkisebb gyermekének (lásd 4. kép) első nevelője Mentzel Géza volt. 3 évig foglalkozott vele, Viktor nem kedvelte.⁸⁴ Ennek okait apja így írta le: „Én most többször elmentem Victor leczkéihez, mert sokszor könnyekben láttam. Szegény kicsike, ist voll eifer [igen buzgó], már sokat tud, és jóakaratóból mindent átugrik t. i. egyszerre mindent meg akarna mondani, Mentzel meg egy kicsit pedáns és mindent egészen a sorrend szerint szeretne hallani, und dieser [... Art?] der Form [ez a mód], olly élénk eszű kis fiúnak nehezen esik.”⁸⁵ Mentzel tehát 1879 telén, 1880 tavaszán a családdal Velencén volt. Ez idő alatt nem javult a tanár és a tanítvány viszonya: „A tanulsnál is mindig baj van. Ő nem elégszik meg soha, ha Viczy [?], még olly jól tudja a leczkét, mindent szórol szóra kíván, és ha Victor csak egy fél perczig gondol, már haragszik és megzavarja. Roppant pedans. Közbe meg minden csekélységről hosszú bőbeszédű magyarázatokat tart, mellyek engem untattak ha jelen voltam, hát még szegény élénk Viczy [?], nem is képes követni azon szép szóval tartott hosszú dissertatiokat mellyek csak keveset mondanak.”⁸⁶ 8 éves korában Viktor már tudott lovagolni, ekkor vette az első rajzleckéket, s tanult meg úszni.⁸⁷

Victor tanulmányainak az irányítását Mentzeltől⁸⁸ Prasek József vette át 1880 nyarán.⁸⁹ Az első gimnáziumi osztályt magántanulóként (1881/82.) a pozsonyi királyi katolikus főgimnáziumban végezte el.⁹⁰ Később (III–V. osztály) a budapesti piarista gimnázium nyilvános tanulója volt.⁹¹ Viktor nevelése Lajos és apja között is szóba került. Apja Lajost arra bízta, hogy – mivel jóval idősebb – nyugodtan mondja meg a nevelőjének, ha szemtelen, ez nem árulás, sőt ha szükséges, egyszer meg is

⁸⁰ Az egylet elnöke, gróf Pálffy Sándor szemére veti, hogy a szigorlat után váratlanul eltűnt nem gondolva a kötelezettségeire. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 31. Pálffy Sándor levelei Lajosnak, 1888.06.19. és 1888.08?. 13.)

⁸¹ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1887.11.18.

⁸² Bártfai Szabó is azt említi, hogy bírónak készült. (Bártfai Szabó 1926: 586.)

⁸³ A levelekben Victorként, Viczyként [?] emlegetik, felnőtt korában nevét Viktornak írja.

⁸⁴ MNL OL P 623. A VIII. 18. 41. Mentzel Géza Széchényi Imrének, [Megjegyzés a levél hátoldalán.]

⁸⁵ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1879.12.20.

⁸⁶ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1880.03.07.

⁸⁷ MNL OL P 623. A VIII. 14. 57. Széchényi Viktor Lajosnak, [1879/80.], 1880.06.06.

⁸⁸ Mentzel később megyei árvaszéki elnök lett, állását részint Széchényi Imrének köszönhette. (MNL OL P 623. A VIII. 18. 41. Mentzel Géza Széchényi Imrének.)

⁸⁹ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1880.03.07., 1880.10.11., 1880.11.29.

⁹⁰ Értesítő Pozsony 1881/82. 49.

⁹¹ Végváry, Zimmer (szerk.) 1910: 124–125. Értesítő Budapest 1883/84. 83., 1884/85. 69., 1885/86. 87. Prasek gimnáziumi tanulmányai alatt Viktor nevelője maradt. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchényi Dénes Lajosnak, 1881.03.08., 1882.03.14., 1884.02.21. 1885.03.24.)

verheti – de ne haraggal, hanem hideg fejjel. S megjegyezte, a bátyjai ugyanúgy panaszkodtak az ő restségére, mint ő most Viktoréra. Majd hozzátette: ne egyen annyit, s mozogjon többet!⁹²

Viktor otthon nem csak a gimnáziumi tárgyakat tanulta, hanem az elő idegen nyelveket is. A francia mesterrel kapcsolatos elvárásokat apja így fogalmazta meg: „Ha igazán mellőzi a gramaticát és abból csak alkalmilag magyaráz, anknüpfend an dem betreffenden Gegenstand [az illető tárgyhoz kapcsolódva], állatván hogy 4 gramatica ugy is sok, egy ifju fejnek, és ha továbbá érdekessé és mulatságossá teheti a leczkét olly olvasmányokat választván mellyek az érdeket ébresztik, akkor én igen nagyon orulnek, und so ist mein Mami [ahogy a Mama is].”⁹³ 14 éves korában a szülei az angoloktatását is meg akarták kezdeni: „Mama és én azt végeztük, hogy nem bánnánk, ha Victor a vacatiók alkalmával az első angol gyakorlásokat kezdené el. Azért tudakolj – írták Lajosnak – mesterrednél, hogy nem tudna-e valamely angolt nevezni, ki tisztességes és egyszersemint vacatiót élvezni kíván, és ki kevés költségért ezen időt nálunk töltené. Az első olvasási leczkéket magam is adhatom, azért nem szükséges a dolgot forcirozni hanem csak ha jó alkalom nyílik. [...] Neked is hasznos volna.”⁹⁴

Az 1886/87-es tanévben Viktort Bécsben találjuk.⁹⁵ Itt készült fel a morva-fehértemplomi lovassági hadapródiskolai felvételi vizsgára. Az iskolát nagy lelkesedéssel végezte el, annak ellenére, hogy eleinte betegeskedett.⁹⁶ 1888 telén tette le a tizedesi vizsgáját igen jó eredménnyel.⁹⁷ Tanulmányai során főleg a lovaglást élvezte, tudását tekintve bátyjai nyomdokaiba akart lépni. Alig várta, hogy a 3. osztályba léphessen, mert ott már szerepel a lovaglás a tananyagban.⁹⁸ Apjának büszkén írta, hogy az iskolát meglátogató osztrák vezérőrnagy ismerte a lovaglás tanításáról írt könyvét.⁹⁹ Néhány magyar könyvet is kért bátyjától ezzel az indoklással: „Nem bánnám, ha a csomagba néhány magyar regényt is tétetnél, mert már egészen eltanultam az anyanyelvemet.”¹⁰⁰

---

⁹² MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1880.12.03.

⁹³ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1884.09.20.

⁹⁴ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1885.05.04.

⁹⁵ Gimnáziumban tanult nyilvános tanulóként. (Bártfai Szabó 1926: 588.; MNL OL P 623. A VIII. 14. 57. Széchenyi Viktor Lajosnak, [1879/80.], 1886.09.25., 1886.10.02.)

⁹⁶ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1887.03.24., 1888.03.03. Sőt már 1886/87-ben is. (MNL OL P 623. A VIII. 14. 57. Széchenyi Viktor Lajosnak, 1886.12.01., 1887.02.01., 1887.03.25.)

⁹⁷ MNL OL P 623. A VIII. 14. 57. Széchenyi Viktor Lajosnak, 1888.12.20.

⁹⁸ MNL OL P 623. A VIII. 14. 49. Széchenyi Dénes Lajosnak, 1887.03.17.

⁹⁹ MNL OL P 623. A VIII. 13. 96. Széchenyi Viktor Dénesnek, 1888.05.20.

¹⁰⁰ MNL OL P 623. A VIII. 14. 57. Széchenyi Viktor Lajosnak, 1888.05.02.

4. kép. Gróf Széchényi Viktor¹⁰¹

Az iskola elvégzését követően egészen 1901-ig Viktor katonai szolgálatban állt, főhadnagyi rangig jutott. Ezután átvette Sármentelén és Kőröshegyen fekvő birtokai kezelését. 1904-ben országgyűlési képviselővé választották, 1905-től a Főrendiház tagja volt.¹⁰² Az első világháború alatt ismét katonai szolgálatot teljesített. Az 1922 és 1926 között Nemzetgyűlés, 1939–44-ig a Főrendiház tagjává vált. Két alkalommal is (1906–1917, 1926–1939) Fejér vármegye és Székesfehérvár főispánjává nevezték ki.¹⁰³ Érdeklődött a történelem iránt, megíratta a család múltját és összeállította arcképcsarnokát.¹⁰⁴

Viktornak és felségének, gróf Ledebur-Wichelin Karolinának öt gyermeke lett: Zsigmond, Sarolta, Irma, Márta és Antal. (Utóbbi mindössze két évet élt.)¹⁰⁵ Zsigmond „arany szívű szülő”-ként említi, aki „derűs, zavartalan gyermekkor”-t biztosított számára.¹⁰⁶ Valószínű ahhoz hasonlót, amilyenek ő volt részese. Mind a három testvér népes családot alapított. Imrének gróf Andrássy Máriától öt gyermeke született. Géza gróf Hoyos Teréziát vette feleségül, négy gyermekük lett: az elsőt Lajosnak, a negyediket Dénesnek hívták.¹⁰⁷

Összegzés

A Széchényi család története bizonyítja, hogy arisztokrata körökben a dualizmus korában is jelen volt a kétnyelvűség. Ugyan Viktor anyanyelveként a magyart jelölte meg, a fiúk német nyelven is tökéletesen beszéltek. A dualizmus korában a magyar nyelv térhódítása a politika, a gazdasági, társadalmi és kulturális téren azt eredményezte, hogy a második generáció – azaz a 4 fiútestvér és unokatestvéreik – már egymás közt magyar nyelven kommunikált. A magyar és a német mellett a francia és az angol nyelv ismerete is részét képezte a főrangú ifjak műveltségének. A külföldi utazásoknak köszönhetően, a világot is jól ismerték és külföldön is otthon érezték magukat, s emellett elkötelezetten munkálkodtak a haza javára.

¹⁰¹ Forrás: http://bernathfalvi.hu/szinezettkepek_8.html. (Letöltés ideje: 2015.12.30.)

¹⁰² Végváry, Zimmer (szerk.) 1910: 124–125.

¹⁰³ Bártfai Szabó 1926: 588; A magyar társadalom lexikonja 1930: 534.; Haeffler 1940: 386.

¹⁰⁴ Bártfai Szabó 1926: 588–590.

¹⁰⁵ Gudenus IV. 1998: 38–39.

¹⁰⁶ Széchényi 2014: 24.

¹⁰⁷ Gudenus IV. 1998: 36–38.

Széchenyi Dénes családjában kimondottan meleg, barátságos, közvetlen légkör uralkodott. A gyermekeket apjuk szinte partnerként kezelte. Nem parancsolt, hanem észérvekkkel akarta meggyőzni gyermekeit. 14–15 éves fiát szinte felnőttként kezelte. Voltak azonban olyan elvárásai, amelyekhez rendületlenül ragaszkodott: a gyermekek mindig a család képviselőiként jelentek meg, ezért az örökséghez méltóan kellett viselkedniük. Követniük kellett a társadalmi normákat, szorgalommal és becsülettel kellett végezniük munkájukat. Az új idők jelének tekinthetjük, hogy az ifjak nem kizárólag magántanulóként végezték el iskolájukat. A földbirtokosi mellé választott foglalkozásuk döntően szokványos: politikusi (Imre, Viktor) és katonai (Viktor), bár Imre agrárszakértői szerepe már túlmutat ezen. Lajos tengerésztszti tervei számitanak szokatlannak, de végül ő is a jogi egyetemre váltott, viszont bíró akart lenni.

Felhasznált források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL OL) P 623 A sorozat VIII. kötet 13. csomó Széchenyi Déneshez és nejéhez írt levelek.

MNL OL P 623. A sorozat VII. kötet 16. csomó Széchenyi Aladár iratai.

MNL OL P 623. A sorozat VIII. kötet 14. csomó Széchenyi Lajoshoz írt levelek.

MNL OL P 623. A sorozat VIII. kötet 18. csomó Széchenyi Imréhez írt levelek.

Értesítő Budapest 1883/84. = *Tudósítvány a kegyes tanítórendiek buda-pesti főgymnasiumáról az 1883-84-iki tanévben.* Budapest, 1884.

Értesítő Budapest 1884/85. = *Tudósítvány a kegyes tanítórendiek buda-pesti főgymnasiumáról az 1884-85-iki tanévben.* Budapest, 1885.

Értesítő Budapest 1885/86. = *Tudósítvány a kegyes tanítórendiek buda-pesti főgymnasiumáról az 1885-86-iki tanévben.* Budapest, 1886.

Értesítő Pozsony 1869/70. = *A pozsonyi kir. kath. főgymnasium értesítvénye az 1869/70. évről.* Közli Wiedermann Károly. Pozsony, 1870.

Értesítő Pozsony 1870/71. = *A pozsonyi kir. kath. főgymnasium értesítvénye az 1870/71. évről.* Közli Wiedermann Károly. Pozsony, 1871.

Értesítő Pozsony 1871/72. = *A pozsonyi kir. kath. főgymnasium értesítvénye az 1871/72. tanévről.* Közli Wiedermann Károly. Pozsony, 1872.

Értesítő Pozsony 1872/73. = *A pozsonyi kir. kath. főgymnasium értesítvénye az 1872/73. évről.* Közli Wiedermann Károly. Pozsony, 1873.

Értesítő Pozsony 1873/74. = *A pozsonyi kir. kath. főgymnasium értesítvénye az 1873/74. évről.* Közli Wiedermann Károly. Pozsony, 1874.

Értesítő Pozsony 1874/75. = *A pozsonyi kir. kath. főgymnasium értesítője az 1874/75. évről.* Közli Wiedermann Károly. Pozsony, 1875.

Értesítő Pozsony 1875/76. = *A pozsonyi kir. kath. főgymnasium értesítője az 1875/76. évről.* Közli Wiedermann Károly. Pozsony, 1876.

Értesítő Pozsony 1876/77. = *A pozsonyi kir. kath. főgymnasium értesítője az 1876/77 évről.* Közli Wiedermann Károly. Pozsony, 1877.

Értesítő Pozsony 1881/82. = *A pozsonyi kir. kath. főgymnasium értesítője az 1881/82. évben.* Közli Wiedermann Károly. Pozsony, 1882.

Samu József (szerk.) 1890: *A csáktornyai m. kir. állami tanító-képezde emlékkönyve az 1879/80.–1889/90. tanévig.* Csáktornya.

[Széchenyi Imre] Somogyvári I. 1883: *„Amerikai levelek” egy hosszabb zárszóval.* Budapest.

Széchenyi Dénes 1871: *Adalékok a lovaglás tanításához.* Pest.

- Széchenyi Dénes 1880: Falusi népünk elszegényedése. *Nemzetgazdasági Szemle* IV. évf. II. füzet, 198–205.
- Széchenyi Dénes 1891: *Egy őszinte szó a Kossuth-cultusról*. Budapest.
- Széchenyi Zsigmond 2014: *Ahogy elkezdődött. Egy magyar vadász hitvallása*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest.

Hivatkozott irodalom

- A magyar társadalom lexikonja*. Budapest, 1930.
- Bártfai Szabó László 1926: *A sárvár-felsővidéki gróf Széchenyi család története*. III. kötet 1820–1920. Budapest.
- Fabro Henrik – Ujlaki József (szerk.) 1905: *Sturm-féle országgyűlési almanach 1905–1910*. Budapest.
- Gudenus János József 1998: *A magyarországi főnemesség 20. századi genealógiája*. Heraldika Kiadó, Budapest.
- Haeffler István (szerk.) 1940: *Országgyűlési almanach. Az 1939–44. évi országgyűlésről*. Budapest.
- Somogyvár jelesei* é.n.
(http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/telepulesek_ertekei/100_falu/Somogyvar/pages/017_fuggolek.htm – Letöltés: 2016.01.04.)
- Sturm Albert (szerk.) 1892: *Országgyűlési almanach 1892–1897*. Budapest.
- Sturm Albert (szerk.) 1897: *Országgyűlési almanach 1897–1901*. Budapest.
- Sturm Albert (szerk.) 1901: *Országgyűlési almanach 1901–1906*. Budapest.
- Széchenyi Imre, gróf. é. n. *Magyar Életrajzi Lexikon*
(<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC14240/14621.htm> – Letöltés: 2016.01.03.)
- Vásárhelyi Ferenc (szerk.) 1910: *Magyar Országgyűlés 1910–15*. Budapest.
- Végyváry Ferenc – Zimmer Ferenc (szerk.) 1910: *Sturm-féle országgyűlési almanach 1910–1915*. Budapest.
- Virág Irén 2013: *A magyar arisztokrácia neveltetése (1790–1848)*. Líceum Kiadó, Eger.
- Zsigmond Gábor é. n.: *A Monarchia kereskedelmi tengerészetének kialakulása II*.
(<http://www.kriegsmarine.hu/hk/zsg00601.html> – Letöltés: 2016.01.04.)